

ESNEK ÇALIŞMA

Kitabın Adı:ESNEK ÜRETİM ESNEK ÇALIŞMA

Telif Eserleri Kanunu gereğince bu eserin bütün hakları
Yeni Dönem Yayıncılık'a aittir

Yeni Dönem Yayıncılık

Sofular Cad. Sofular Mah. 8/3 Fatih / İstanbul

Tel&Fax: 212 533 32 57

www.mucadelebirligi2.net

**ESNEK ÜRETİM
&
ESNEK ÇALIŞMA**

ESNEK ÜRETİM / ESNEK ÇALIŞMA

I. BÖLÜM

Esnek üretim/çalışma nedir? Esnek üretim yeni bir kavram mı?

İşçinin bir tek işverene bağlı olarak, belirli bir süreye bağlanmamış, aynı işverenin işyerinde tam gün süreli olarak çalışıp, emekli oluncaya kadar istihdam edilmesi düşünülen iş ilişkisine standart iş ilişkisi denir. İşçinin çalışma koşulları açısından esnek çalışma, bu tanımın tüm yönleriyle sermaye lehine esnetilmesidir. Yani esneklik, sermayenin çıkarları için geçerli olup, işçi açısından tam bir katılık söz konusudur.

Esnek üretim modeli sermayenin kar oranlarını arttırmak amacıyla “sıfır hatalı üretim”, “stoksuz üretim”, “tam zamanında üretim” gibi adlarla uygulanıyor. Esnek çalışma ise, toplam kalite yönetimi, kalite çemberleri, insan kaynakları yönetimi gibi yeni emek yönetimi modelleri(!) şeklinde karşımıza çıkıyor.

Esneklik ya da esnek üretim/çalışma biçiminin herkes tarafından kabul edilebilir tek bir tanımı yoktur. Uygulama biçimleri her işe, işyerine, ürüne, ülkeye ya da sermayenin hacmine göre değişmektedir.

Esneklik, emperyalist egemenliği pekiştirmek, uluslararası yeni paylaşımında çok uluslu şirketler lehine kar oranlarını arttırmak için uluslararası ölçekte uygulanmaktadır. Ucuz hammadde, ucuz emek nerdeyse üretim oradadır. Sermaye, işletme

yapılarını, hukuki kuralları, teknolojik gelişmelerin de etkili olduğu emek sürecindeki değişimleri düzenleri.

Sermaye, önce işyerinde sadece üretim ve verimlilik konularında söz hakkı olan özerk işçi grupları oluşturur. Çekirdek işçi de denilen bu gruplar arasında bir rekabet oluşmasına özen gösterilir. Bu gruplarda yüksek vasıflı iş gücünün inisiyatifi ön plana çıkarken işi yapan kişilerin yaptıkları işin sorumluluğunu alması, kendilerini denetlemesi esas alınır. Bu sistemde, müşterilerin istediği kalite ve standartlara en kısa sürede uyabilmek için işi basitleştirme, gereksiz ve katma değer yaratmayan faaliyetlerden arındırma, işi yapan ile karar veren kişileri birbirine yaklaştırma ve hatta aynılaştırma koşulları sağlanıyor.

Aslında üretici güçlerin gelişiminin zorunlu sonucu olan bu çalışma biçimi, kapitalizm koşullarında çalışmanın önünü açan, yaratıcılığı en üst düzeye getiren çalışma olmaktan çok, aşırı iş yükü anlamına gelmekte, üretici güçlerin önünü tıkamaktadır. Bundan 'endüstriyel demokrasi' olarak bahseden kapitalizmin bu modelle asıl niyeti, işçinin inisiyatifini geliştirmek değildir elbette. Kapitalist için amaç, daha az işçiye ücret ödeyerek ondan kafa ve kol emeğini bütünüyle sömürerek en fazla karı çıkartmaktır. Bu ise çekirdek işçi ve gruplarında esnek ücretlendirme ile daha fazla ücret ama maksimum sömürü, yan alanlarda ise taşeronlaştırma, kaçak işçi çalıştırma, işsizlik, keyfi ücretlendirme, işten çıkarma, çocuk işçi çalıştırma vb. şeklinde karşımıza çıkıyor.

Bu model sayesinde, teknolojinin gelişmesiyle birlikte daha fazla istihdamın sağlanacağını vaat eden burjuva ideologlar, tüm dünyada (emperyalist ülkeler dahil) krizi önlemek bir yana, özellikle '90 sonrası krizi derinleştiren bir yöntem olduğunu itiraf etmek zorunda kaldılar.

1990'lı yılların başında, sosyalizmin tehdidinden kurtulduğunu sanan burjuvazi kısa sürede sermayeye tatlı karlar kazandıran esnek üretim/çalışma yoluyla uzun mücadelelerle kazanılmış tüm hakları budayarak işçi sınıfında sefalet ve yıkıma neden oldu. Yarattığı bu sefalet ve yıkım sonucu geçmiş yıllara oranla hem nitelik hem nicelik olarak daha güçlü ey-

lemler, emperyalizmin kalelerini dövmeye başladı. Emperyalist ülkelerde bile karşımıza çıkan sonuçlar, durumu gözler önüne seriyor. 1992’de Almanya’da Volkswagen, gelecek 5 yılda 130 bin işçinin 12 bin 500’ünü çıkaracağını, BMW 130 bin işçiden 3 binini çıkaracağını, OPEL 31 bin işçi çıkarılacağını, Rüsselheim 6 bin işçi çıkarılacağını açıkladılar. ‘Endüstriyel Demokrasi’nin fikir babası(!) Japonya’da, yılda 10 bin dolayında işçinin çok çalışmaktan öldüğü, Şubat 1992 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu’na rapor edildi.

İşçi sınıfının her anlamda haklarını budayan bu modelin nüveleri aslında çok eskiye dayanıyor:

“... Parça başı ücret, 14. yüzyılda Fransız ve İngiliz çalışma yönetmeliğinde zamana göre ücretle resmen yan yana bulunmaktadır. Büyük sanayinin fırtınalı gençlik döneminde özellikle 1797–1815 yılları arasında işgününün uzatılmasında ve ücretlerin düşürülmesinde bir kaldıraç olarak kullanılmıştır.”

“... Parça başı ücret o kadar düşmüştür ki, işgünündeki çok büyük uzamalara karşın günlük ücretler eskisinden daha düşük kalmıştır.” (Marx, Kapital 1, Sf.564)

Bazı kaynak ve konuşmalarda, esnek üretimden yenedünya düzeninin bir sonucu olarak, kapitalizmin yeniden yapılanması anlamına gelen bir sistem olarak bahsedilmektedir. Ancak kapitalizm ilk doğduğu günden bugüne üretimi, çalışma biçimini, hukuku kendi lehine düzenlemenin sayısız örneklerini göstermiş, her seferinde işçi sınıfının mücadelesiyle karşılaşmıştır. Sistem, gün geçtikçe karmaşıklaşmakta, dolayısıyla ortaya çıkan her sorun da, yarattığı mücadele biçimleri de çeşitlenmektedir.

Bilinmektedir ki, esnek üretim ve esnek çalışma yeni bir sistem değildir. Bunlar, kapitalizmin bunalımlarından çıkış için ürettiği yöntemler ve modellerdir. Ve açık ki, yeni diye sunulan hiçbir model, eski sistemi yeni bir sistem yapamaz.

II. BÖLÜM

Kapitalizmi Esnek Üretim Modeline Zorlayan Etmenler Nelerdir? (Neden Esnek Üretim Modeli?)

Daha önceki bölümde belirttiğimiz gibi esnek üretim/çalışma modeli bütünüyle olmasa da kapitalizmin her aşamasında karşımıza çıkmaktadır. Kapitalist daha fazla kar için üretimi, çalışma biçimini, ücretleri ya da çalışma hukukunu her zaman kendi lehine ihlal etmek/esnetmek yanlısıdır. Kapitalistin daha fazla artı-değer için daha fazla çalışma, daha az ücret sistemini oturtması gerekir. Ne var ki, gelişen sınıflar mücadelesi bu durumu çoğunlukla sınırlamış hatta işçinin lehine kazanımlar sağlamıştır. İşçinin daha fazla ücret, daha az çalışma, daha fazla sosyal zaman ihtiyacıyla, kapitalistin çıkar ve eğilimleri çatışır. Kapitalizmin her büyük bunalımında türlü demagoji ya da zor yöntemleriyle esnek üretim ve çalışmanın çeşitli biçimlerini hayata geçirdiğini tarihte görmek mümkün. Aynı şekilde işçi sınıfının bu saldırılara verdiği cevapların, kazanım ve kayıpların da sayısız örneğine rastlamak mümkün.

Bizim daha çok üzerinde durmak istediğimiz dönem emperyalizmin sıçramalı çöküş evresinde karşımıza çıkan uluslar arası topyekün saldırı dönemidir. Bu yazımızda kapitalizmi bu modele zorlayan etmenleri inceleyeceğiz.

Fordist üretim deneni üretim modeli ilk kez Ford araba fabrikasında uygulanmıştı. İşçinin sabit bir noktada durduğu buna karşılık üretilmekte olan nesnenin bir bant üzerinde belli bir hızla hareket ederek işçinin önünden geçtiği üretim modeli olarak bilinir. Taylorist yönetim denilen üstten alta merkeziyetçi bir modelle yönetilir.

Sanayi devrimiyle ortaya çıkan dönemin kütleli tüketim ihtiyacına kütleli üretim cevap vermekteydi. Ancak bu üretim modeli kendi içinde avantajlarının yanında kapitalist açısından pek çok sakıncaları da taşıyordu. Öncelikle her anlamda kütle-

sel güç anlamına gelen bu model, binlerce işçinin bir arada çalıştığı birlik ve dayanışmayı geliştirmek açısından işçiler için de uygun koşullar sağlıyordu. Böylece bu model kendi örgütlenme modelini ‘sendikaları’ yarattı.

Fordist üretim tarzının kapitalist açısından avantajlarını büyük oranda yitirmesiyle pek çok alanda seri, esnek ve hızlı rekabet koşullarına uygun bir model arayışı başladı. Bu sayede kapitalistlerin hem rekabet şansları artacak hem de işçilerin bir arada, aynı çıkarlar etrafında toplanmış olmalarının dezavantajlarından kurtulacaklardı. Böylece zaman içinde işi, işçinin örgütlülüğünü parçalara bölecek çeşitli üretim/çalışma modelleri geliştirildi.

Avrupalı bir burjuva ideolog gelişen rekabet sisteminde eski üretim düzeninin ne kadar büyük hacimli olursa olsun esnek üretimle rekabet edemeyeceğini şöyle dile getiriyor:

“Mega rekabet aslında sert bir savaşa benzetilebilir. Kazananlar her şeyi kazanacak kaybedenler her şeyi kaybedecekler. Bu yeni bir durumdur, şimdi artık hızlı balık ağır balıkları yiyor. Esas olan esneklik ve sürattir.”

1970’lerin ekonomik krizi ile pazardaki dalgalanmalar, ürünlerde ihtiyaç duyulan çeşitlilik, bazı ürünlerin pazarda doygunluğa ulaşması, seri üretimde verimliliğin düşmesi, sanayileşmiş ülkelerde artan işsizlik, Japonya ve yeni sanayileşen ülkelerden kaynaklanan rekabet emperyalist iktisatçıları esnek üretime yönlendirdi. Maliyetin kısılması, stok zorunluluğun kaldırılması, üretimdeki değişkenliğe uyum gibi bir dizi soruna çözüm getireceği düşünülen esnek üretim bugün bilinen haline böylece geldi.

Esnek üretimin hedefi, kapitalist için yük anlamına gelen tüm bu gereksizlikleri ortadan kaldırmak; böylece hem masrafları azaltmak/kaldırmak ve hem de geniş/fazla iş sürelerini esnetmek/düşürmekti.

Kısaca kapitalistlerin esnek üretimle birlikte kurtulmaya çalıştıkları başlıca ‘ayak bağları’nı şöyle sıralayabiliriz:

- a. Yüksek sermaye ve stok/depolama ihtiyacı,
- b. Geniş üretim alanı ihtiyacı,

- c. Yedek işçi ihtiyacı,
- d. Üretenlerin kitlesel bulunma zorunluluğu,
- e. İşçinin makinenin devrini bitirmesini, tamiratını ya da ısınmasını beklemesi,
- f. İşçinin malzemeyi, araç, gereci beklemesi,
- g. Ayrıntılı iş bölümü, seri hareket ve süreklilik gerektirmesi,
- h. İşçinin bulunduğu noktada tek bir işi, sürekli ve vazgeçilmez olarak yapması,
- i. İş olsun ya da olmasın işçiye tam maaş verme zorunluluğu,
- j. İşçinin sosyal güvencesini üstlenme zorunluluğu,
- k. Bant sisteminin tek bir sistemi izlemesi (Bir duruşla tüm sistemin durması, kalite kontrolünün en sonunda yapılabilmesi vb.)

Aslında esnek üretim biçimi bir üretim biçimi olarak sanayide pek çok yeniliklere ve ilerletici güce sahiptir. Birçok malı aynı anda üretebilen, değişik ürünleri tanıma, değişik operasyonları ardı ardına yapma yeteneğine sahip teknolojilerin kullanıldığı, dolayısıyla makinelerin boş durma zamanını azaltan bir üretim süreci ön plana çıkarmaktadır. Bir mal üretiminden başka bir mal üretimine geçişte ayarlama ve bekleme süresi çok az olan, mikro elektronik aksamli makineler ve otomasyon teknikleri kullanılıyor olması esneklik ve verimlilik sağlamaktır. Ancak pek çok örnek göstermektedir ki, kapitalizm koşullarında bu avantaj sadece üretim aletlerine sahip olana aittir.

Bu yüzden sermayedar sadece üretim için geçerli son teknolojik düzeye uygun üretim araçlarını, malzemeyi, binayı temin etmekle kalmaz, emek-gücü üzerinde tam bir denetim kuracak biçimde, emek sürecini kendi kontrolü altına almaya çalışır. Bu amaca yönelik olarak modern sanayi döneminde sermaye, emeğin bilgi, beceri ve yargılarına bağımlılığını en aza indirecek şekilde makineler ve iş örgütlenme metotları geliştirir.

Fordist üretimde her aşamada oluşan sorunlardan dolayı sonal üründe hata oranı artıyordu. İşçinin tek bir noktada zaman

içinde anlamsızlaşan tek bir işi hiçbir inisiyatifi olmaksızın sürdürmesi onu edilgenleştiriyor, dolayısıyla kapitalist tarafından sömürü sonuna kadar ulaşmıyordu. İşte tam da bu çelişkide kapitalist ya işçiye inisiyatif vermek zorunda kalacak ve sömürüyü artıracak ya da sömürüyü sınırlandıracaktı. Sermayenin gün geçtikçe daha az elde toplandığı ağır rekabet koşulları sermayedara fazla şans bırakmıyordu.

Japon kapitalistler, esnekliğin teorisini şöyle yapıyorlardı. *“Esnek üretimde en yüksek verimliliği sağlamak için, işçinin sadece kolundaki gücüne sahip olmak yetmez, işçinin üretim süreci içinde edindiği tecrübelerden yararlanmak için, işçinin kafasında oluşan bilgi birikiminden de yararlanmak gerekir.”*

Ücret esnekliği (ki, esnek üretimin bir biçimidir) biçimlerinden parça başı ücret konusunda söyledikleriyle Marx bu konuya açıklık getiriyor: *“... Ama parça başı ücretin kişiye sağladığı geniş hareket alanı, bir yandan onun kişiliğini geliştirdiği gibi, ondaki özgürlük, bağımsızlık ve kendi kendini denetleme duygusunu geliştirir, öte yandan ise aralarındaki rekabet duygusunu kamçılar.”* (Marx, Kapital -1-)

‘90’lı yıllarda bugünkü kapsamına ve biçimine ulaşmış olan esnek üretim, ölüm kalım derdine düşmüş kapitalistler tarafından Sovyetlerdeki bunalımla birlikte moralman güçten düşmüş işçi sınıfına dayatıldı. Emperyalist ülkelerde bile büyük yıkımlara yol açan bu formül topyekün bir saldırıyı, dolayısıyla topyekün bir karşı koyuşu yarattı. Can çekişen ve 90’larda kazandığı geçici üstünlüğü kaybetmiş olan emperyalistler bugün çeşitli formlarla vb. oluşumlarla kendilerine yeni çıkış yolları arıyorlar. Ucuz hammadde ve ucuz işgücü arayışındaki sermaye üretimi parçalara bölüp dünyaya dağıtıyor. Burada söylemiş olalım, bu yönelimiyle sermaye, üretici güçleri ulaşmış oldukları bu düzeyde kavramaktan çok uzak olduğunu; onu ancak parçalara ayırarak varlığını devam ettirebildiğini itiraf etmiş oluyor. Özcesi bu elbise (sermaye düzeni), bu bedene (üretici güçlere) dar geliyor. Ve sermaye kazanılmış haklara her cepheden saldırarak son kozlarını oynuyor. Bu yolla emperyalist ülkelerde işsizlik tehdidiyle kazanılmış haklara saldırırken yeni

sömürgelerde sefalet ve yıkımı dayatıyor. Dünyanın her yerinde üretimin ve çalışanların parçalara bölündüğü esnek üretimle birlikte sendikalar yetersizleşiyor. Mücadele, daha esnek örgütlenme biçimlerini işçi sınıfına dayatıyor. Böylece gelişen ve değişen mücadelede sendikalar ikincil rol alırken, komite ve konseyler kendisini bir zorunluluk olarak dayatıyor. Sermayenin sıçramalı çöküşünün karşısında sıçramalı yükselen devrim güçlerini enternasyonalist dayanışması eskinin içinde yükseliyor.

III. BÖLÜM

Esnek Üretim Karşımıza Hangi Biçimlerde Çıkar? -I- (Sayısal Esneklik ve Ücret Esnekliği)

Daha önceki bölümlerimizde “Esnek çalışma nedir? Esnek çalışma yeni bir kavram mı?” ve “Kapitalizmi esnek üretim modeline zorlayan etmenler nelerdir?” konularını ele aldığımız yazı dizimizde iki bölümlük yeni bir konuyu inceleyeceğiz. Esnek üretimin uygulamada karşılaştığımız biçimleri olan sayısal esneklik, ücret esnekliği, fonksiyonel esneklik, çalışma süresi esnekliği ve uzaklaştırma stratejileri konularının bu bölümümüzde ilk iki grubunu ele alacağız.

Esnek çalışmanın, kapitalizmin daha fazla kar amacıyla çalışma koşullarını, ücretleri ve çalışma hukukunu kendi lehine esnetmesi olduğunu işlemiştik. Kapitalist için esneklik anlamına gelen tüm bu yöntemlerin, iş yaşamında işçi için tam bir saldırı ve katılık olduğunu örnekleriyle göreceğiz.

Esnekliğin tek bir tanımı olmadığı gibi, gruplara ayrılması da tek bir biçimde mümkün değildir. Esnek üretim, süreç içinde yeni kavramlarla karşımıza çıkıyor. Yalın üretim, bütünsel kalite yönetimi, yüksek performanslı çalışma sistemi, iş mükemmeliyeti, yeniden yapılanma gibi kavramlar ve kalite kontrol çemberleri, kendini yöneten takım gibi çok sayıdaki alt uygu-

lamalar, yeni üretim organizasyon sistemleri bu dönemin parçalarını oluşturmaktadır. Tercih ettiğimiz bu gruplandırma, konuyu bütünüyle kapsamaktadır. Uygulamada bazen birlikte bazen de birbirini destekler biçimde kullanılmakta, bazen de hepsi bir arada aynı işyerinde görülmektedir.

Sayısal Esneklik

Açık bir ifadeyle, patronun istediği kadar işçiyi işe alma ve işten atma serbestisini genişletmeyi, iş güvencesini ortadan kaldırmayı öngören bu yöntemde, bir kapitalist, işçi alım ve çıkarımında yasal ve sendikal engellerle ne kadar az karşılaşırsa o kadar sayısal esnekliği uyguluyor demektir.

En yaygın biçimiyle Almanya’da uygulanan bu yöntem, kapitalist için sadece ihtiyaç duyduğu sayıda işçiyi, ihtiyaç duyduğu sürede çalıştırması olarak bilinir. Bu biçim, ücret esnekliği, uzaklaştırma stratejileri vb. yollarla desteklenir. Almanya’da uygulanan biçimiyle, burjuvazi daha yoğun olduğu dönem ya da saatlerde daha fazla işçi çalıştırmak için yedek işçi bulundurur ya da bu yedek işçileri sağlayan taşeronlarla çalışır. Sürekli ihtiyaç duyduğu çekirdek işçi grubunu oluşturur ve onlara özel bir statü verir. Bu aristokrat işçi grubu, onun için hem kafa hem kol emeğini bütünüyle sömürebileceği, işçiler içinde denetleyici rakip bir katmandır. Böylece kapitalist hem işçiler arasında bölünme yaratır hem de artı-değer sömürsünü arttırır.

Sayısal esneklik ülkelerimizde de türlü biçimlerde kullanılmaktadır. Yeni sömürge diğer ülkelerde de olduğu gibi, “kayıt dışı çalışma” denilen sömürünün en vahşi biçimi karşımıza çıkıyor. Mevsimlik çalışma (özellikle tarım ve tekstil alanlarında), gün içinde çalışma saatinin kısılması, dolayısıyla ücretlerin ve sosyal güvencelerin de gasp edildiği yöntemler, kadın ve çocuk emeğinin sömürülmesi, taşeron çalışma, sayısal esnekliğin kullanıldığı yöntemlerdir.

Emperyalist ülkelerde de sayısal esneklik yönteminin kullanılması ve hukuksal destek yollarının açılması, kapitalistlerin “ihtiyaç fazlası” ya da “şişkin kadro” diye tabir ettikleri işçileri işten çıkartmalarıyla sonuçlandı. Böylece daha az işçiyle daha

fazla iş gerçekleşmiş oldu. “müesseseyi kurtarmak” demagojisi ya da zor yoluyla tepkileri bastırmak yetmedi; sermaye uluslararası alanda emeğe karşı bir saldırı başlattı. Bunun karşısında işçilerin enternasyonal dayanışmasının ilk adımları atıldı. Genellikle aynı uluslararası tekelin tüm ülkelerdeki işçilerine aynı anda saldırısı, eylemleri birleştirdi.

Kısaca sayısal esneklik, iş güvencesine ve işçinin güvenlik sistemlerine saldırıdır. İletişim alanındaki esneklik dayatması bu konuya uluslararası ölçekte iyi bir örnektir. Aşağıdaki örnekler, emperyalist ülkelerdeki büyük saldırıları, sayısal esnekliği getirmeye çalışan, böylece yılların kazanımlarından bir çırpıda kurtulmaya çalışan kapitalistlerin gerçek niyetlerini ve aynı zamanda bunalımlarını göstermektedir.

Thatcher döneminde, British Telecom tarafından 130 bin işçi işten atılmış ve telefon fiyatlarının büyük zamlar görmesiyle beraber toplu sözleşmeler kaldırılmış, yerine kişisel sözleşmeler ve esnek çalışma getirilmiştir.

Grup Telefonica, özellikle İspanya, Portekiz ve İtalya’da büyük yatırımlar yapmış bir tekeldir. Merkezi İspanya’da olan bu tekel, yıllardan beri çalışanların sayısını en aza indirme politikası izlemektedir. Sadece 1994 yılında işten atılanların sayısı 2 bindir. Şirketin uyguladığı programlara göre çalışanların sayısı yüzde 50 oranında azaltılacaktır. Daha şimdiden, yaşı 52 ve üstünde olanları işten atarken, Peru’da çalışanların yüzde 50’sini işten atmış bulunmaktadır.

Kanada’da Bel Canada adlı tekel, 1995 yılında 10 bin kişiyi işten çıkaracağını duyurdu. Bu sayı tekel bünyesinde çalışan toplam işçi sayısının dörtte biri anlamına gelmektedir. Şirket “rekabet baskılarından” dolayı işçileri attığını sözcüleri aracılığıyla defalarca açıklamıştı.

Yeni Zelanda’da Ameritech ve Bell Atlantic, Telecom New Zeland’ı satın aldılar. Bu gelişmenin hemen ardından yeni patronların ilk yaptığı iş sendikaları dağıtmak oldu. 400 çalışanın dışında binlerce işçi işten atıldı. Yapım, onarım, satış işleri taşeron şirketlere yaptırılıyor. Bu arada tutulan 400 kişinin toplu sözleşme yapmadıklarını ve kişisel sözleşmeler yaptıklarını be-

lirtmek gerekiyor.

Hollanda tekeli KPN-Royal Dutch Host 1994 ve 1997 yılları arasında telekomünikasyon alanında çalışan 3 bin kişinin işine son verdi.

İsveç şirketi olan Telia ise 1990 yılından bu yana toplam 50 bin çalışanından, 22 bin kişiyi işten atmıştır ve atmaya da devam etmektedir. Şirket yaptığı açıklamalarda “teknolojik gelişmeleri” ve “rekabet baskıları”nı gerekçe göstermektedir.

Yunanistan OTE ise Romanya’da Romtelekom’un yüzde 35’ini satın alıp yönetime el koyduktan hemen sonra 3 bin 700 kişiyi işten attı. OTE, Romtelekom’la yaptığı anlaşmada çalışanların sayısının düşürülmesini anlaşmanın temel şartlarından biri olarak satış sözleşmesine geçirmiş.

Ücret Esnekliği

Ücretlerin sayısal ve fonksiyonel esnekliği destekler biçimde toplu iş sözleşmesine aykırı tarzda patron tarafından kişiye/gruba göre azaltıp çoğaltarak yeniden düzenlenmesidir. Bu esneklik genellikle “iş değerlendirmesi” adı altında gösterilip, ayrı sözleşmelere kadar uygulanabilmektedir; daha çok işçiler arası rekabeti geliştirip, bölmek amaçlı kullanılır.

Ücret esnekliği, çekirdek işçi grupları oluşturarak, işçinin çalışması üretim hızına göre ücretlendirilerek ya da ücretler işçilere baskı oluşturacak şekilde azaltıp çoğaltılarak uygulanır. Performans değerlendirmesine bağlı ücretin yaygın olarak kullanıldığı yöntemde ücretler, yöneticiler tarafından keyfi bir biçimde azaltılıp çoğaltılarak işçiler arası rekabet geliştirilir. Ekip çalışmalarında da kullanılan performans değerlendirmesinde aynı rekabet bu kez işçi grupları arasında geliştirilir. Bu yöntemde üretime yabancılaşmış isteksiz çalışan işçiyi çalışmaya zorlarken birlik ve dayanışmanın önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Burjuvazinin işçileri kendi sınıf kardeşlerine karşı ajanlaştırma ve grev kırmada da bu yol kullanılıp bilinçsiz, çürümüş unsurlar satın alınmaktadır.

Kapitalizmin ilk gelişim yıllarından bugüne kullanılmakta olan parça başı ücretlendirmede de durum aynıdır. En yaygın

ücret esnekliği biçimi olan parça başı ücrette, gerek işyerinde gerek evde çalışanlar iş saatine göre değil, ücretlerini ürettikleri metanın miktarına göre almaktadırlar. Başlangıçta işçinin bağımsızlaştığı ürününe hakim olduğu ve zamanını istediği gibi kullandığı bir süreçmiş gibi görünse de, aksine uygulamalar işçinin bağımsızlaşmak bir yana, yaşayabileceği kadar üretmek için 12 saati aşan çalışmalara zorlandığı görülmektedir.

Parça başı ücret de denilen, ülkelerimizde sıkça karşılaştığımız ücret esnekliğini Marx Kapital’de şöyle açıklıyor:

“...Parça başı ücret, zamana göre ücretin değişikliğe uğramış biçimlerinden başka bir şey değildir.

...Parça başı ücret biçimi aynen zamana göre ücret biçimi gibi akıldışıdır. Parça başı ücret, aslında belirli bir değer ilişkisi ifade etmez. Bu nedenle de, bir parçanın değerinin onda somutlaşan emek zamanı ile değil, tersine emekçinin harcadığı emek zamanının ürettiği parça sayısı ile ölçülmesi söz konusudur. Emek zamana göre ücrette, doğrudan doğruya devam ettiği süreyle Parça başı ücrette ise, belli bir zaman süresinde somutlaştığı ürün miktarıyla ölçülür. Parça başı ücret bu yüzden zamana göre ücret biçiminin yalnızca değişmiş şeklidir.

... Parça başı fiyatın tam olarak ödenebilmesi için bu niteliğin ortalama bir yetkinlikte olması gerekir. Parça başı ücret bu açıdan ücret indirimleri ile kapitalist aldatmacanın en verimli kaynağı haline gelir.

... Eğer emekçi ortalama bir verim gücüne sahip değilse ve her gün belli asgari bir miktar iş çıkartamaz ise kendisine yol verir.” (Marx, Kapital -1-, Parça Başı Ücret)

IV. BÖLÜM

Esnek Üretim Karşımıza Hangi Biçimlerde Çıkar? -II-

Fonksiyonel Esneklik

Sermayenin işçiye, değişen teknolojik şartlara, iş yüküne, üretim metotlarına uyum sağlamak ve emeğe harcanan giderlerden daha fazla kar etmek amacıyla, işletme içinde ya da başka işletmelere transfer etmek, yoluyla değişik işleri yaptırabilmesi ve çeşitli görevleri verebilmesidir.

Prezantabl (çok yönlü çalışabilir) eleman, asertivite (girişkenlik) kavramları, bu esneklik biçimiyle işçiye dayatılmakta olan beklentileri açıklar. İşe alınırken aranılan çok vasıflılık, aranılan işin gerektirdiğinden daha fazla fonksiyon beklentisi, sermayenin iş içinde gerektiğinde işçiyi kaydıracağı yeni iş modeli içindir. Yüksek vasıflı işgücünü istediği zaman ihtiyaç duyduğu alanda kullanması amacını taşır. Telefona bakacak sekreter aranır, bilgisayar bilmesi, dil bilmesi, iş konusunda tecrübesi olması yani Prezantabl olması/görünmesi istenir. Bir makine ustası aranır, ama iş başvurusunda işçiden başka makineleri de kullanabilmesi istenir. Sermayenin sınırsız hareket serbestisi için işçiden istenilen her saatte çalışabilmesi, seyahat edebilmesi ya da çağrı üzerine gelebilmesi şart koşulur. İşte çalışan sınırlı sayıdaki çok fonksiyonel işçiyle yüksek verim beklentisi, kapitalistin yüksek kar, dolayısıyla yüksek rekabet gücü içindir.

Fonksiyonel esneklik sadece işçinin ihtiyaç duyulan her anda ve her biçimde çalışmasıyla sınırlı değildir. Üretim parçalanması gerektiğinde de yeni işyerinde hareket kabiliyeti yüksek ya da fazlalık işçi transfer edilir. Bazen geçici ya da kalıcı olarak gönderilen işçi ya da işçilerin sosyal hayatlarının altüst olması kapitalisti ilgilendirmez. Kapitalist az kişiyle az ücretle yüksek kar etmenin peşindedir.

Sermaye, fonksiyonel esnekliği uygulamak için diğer esneklik biçimlerini de yardımcı biçimde kullanır. Kapitalist, yeni

teknoloji, eski işçi gruplarının çıkarılması ya da başka bir işyerini transferini gerektirdiğinde herhangi bir engelle karşılaşmak istemez. Bu durumda işçiyi rahatlıkla işten çıkarabilmek için sayısal esnekliğe, işçinin sorumluluklarından kurtulmak içinse taşeronlaşmaya ihtiyaç duyar.

İşini kaybetmek istemeyen işçiyi, bildiklerini yeni işçilere öğretmemeye zorlayan bu istemde işçiler arası vasıf rekabeti geliştirilmesi esastır.

Çalışma Süresi Esnekliği

“8 saatlik işgünü” mücadelesi, işçi sınıfının 150 yıllık mücadelesidir. Kapitalizmin doğuşundan itibaren kapitalistler, “işçinin çalınmış zamanı” artık-değeri artırabilmek için çalışma süresini uzatmanın pek çok yöntemini uygulamışlardır. Sanayi devriminin ilk zamanlarında ve hala da uygulanan 18 saatlik işgünü, Japonya’da bugün uygulanan işyerinden işçinin çıkmasını sağlayan çekmece şeklinde yataklar... vb. Esnek zamanlı çalışma vardiyalı çalışma, sıkıştırılmış çalışma haftası, kayan iş süreleri, telafi edici çalışma, çağrı üzerine çalışma, part-time çalışma gibi şekillerde de karşımıza çıkmaktadır. Ücretlerin sadece çalışma saatlerine göre belirlenip tatil, fazla mesai vb. ücretlendirmelerin çıkarıldığı “performans ücret sistemi” bu esneklikle açıklanır. Kısmi süreli çalışmanın özel bir şekli olan çağrı üzerine çalışma, kapasiteye bağlı değişken iş süresi adlarıyla özellikle Almanya’da yaygın olarak kullanılmaktadır. Çalışma süresini esnetmek için, kapitalist işçinin maaşını düşük tutar. İşçi ancak kendisine dayatılan fazla çalışmaya katılarak hayatta kalabilir. Sayısal esneklik, ücret esnekliği ya da uzaklaştırma stratejilerinden taşeronlaştırma vb. yöntemlerle işçi, işini kaybetme tehdidi altında, kendisine dayatılan fazla çalışma koşullarına da katlanmaya zorlanır. Çalışma esnekliği uygulamasının amacı part-time çalışmada olduğu gibi, kapitalistin sadece ihtiyaç duyduğu zamanda ve sürede işçiyi çalıştırmak değil, aynı zamanda onun sosyal hakları ve ödemelerinden de kurtulmaktır.

Bu çalışma biçimi de diğer esneklik modelleriyle destek-

lenir ve çalışma hukuku da yine kapitaliste bu serbestiyi sağlamak üzere yeniden düzenlenir.

Uzaklaştırma Stratejileri

Esnek çalıştırmanın en eski ve en yaygın biçimlerinden olan bu yöntemle kapitalist, tüm yöntemleri bir arada kullanma serbestisini kazanır. Hizmetin ya da üretimin işletme dışındaki başka işyerlerinde/evde ya da işletme içinde çeşitli amaçlarla başka işçi ya da gruplarla çalıştırılarak yapılmasıdır. Taşeron, fason üretim, evde çalışma vb. yöntemleri de içerir. Bazı kaynaklar taşeron çalışmayı ödünç çalışma olarak adlandırmaktadır. Aracı ile işçi arasında herhangi bir iş ilişkisi bulunmadığı, ama işçinin bütün haklarının bu aracı tarafından garantilendiği, asıl patronun bu sorumluluğu üzerinden attığı yani işçiyi sadece ödünç aldığı şeklinde yorumlanır. Bu durumda işçinin patronu, üretimi yaptığı işyerinin sahibi/yönetimi değil dışarıdaki aracıdır. Ama işçi aynı zamanda iki patrona karşı da sorumludur.

Sermaye, taşeron firmalara yardımcı işleri ya da doğrudan üretimi yaptırır. Uzaklaştırmanın yol açtığı en önemli sonuç, işin ya da işyerinin parçalanmasıdır. Üretimin esas olmayan aşamalarında örneğin temizlik, taşımacılık, yemek vb. alanlarda başlayarak işin parçalara bölünmesi şeklini alır. Bu yöntemin sermaye için asıl kazanım, işçilerin küçük gruplara bölünmesi, örgütlülüklerinin parçalanmasıdır. Kaçak ve çocuk işçi çalıştırmanın böylece önünü açar. Evde çalışma, tele çalışma (Telefonla çağrı üzerine çalışma), mevsimlik çalışma gibi sermayedarın istihdam giderlerinden de (yemek, kres, ulaşım vb.) kar ettiği yöntemler de bu esneklikte kullanılır.

Uzaklaştırma ile çekirdek işgücü diye bilinen küçük bir işçi grubu aristokratlaştırılmakta, yan işler kayıtsız çalışmaya ya da taşeronlaştırmaya itilmekte, aynı zamanda işçiler arası bölünme yaratılmaktadır.

“... Bir yandan parça başı ücret, kapitalist ile ücretli emekçi arasında asalakların girmesini ‘emeğin aracıya kiralanasını’ kolaylaştırır... Öte yandan parça başı ücret kapitaliste

bir işçi-başıyla bir sözleşme yapma olanağı sağlar, kararlaştırılan fiyat üzerinden, işçi-başı yardımcı emekçileri bulmayı ve ücretlerini ödemeyi üzerine alır. Emekçinin sermaye tarafından sömürülmesi yoluyla uygulanır.” (Marx, Kapital -1-)

Uluslararası sermaye tarafından da yaygın biçimde kullanılan uzaklaştırma, üretimi yeni sömürgelere yaymaktadır. Sermaye ucuz hammadde/ucuz işgücü olan ülkelerde fason üretim yaptırır. Uluslararası kurumlar ve anlaşmalar yoluyla da kendisine sınırsız bir sömürü alanı yaratır. (GATS, MAI, vb. çok taraflı yatırım anlaşmaları, Tahkim Kurulu vb.) Örneğin her bir parçası ayrı bir ülkede üretilen bir giyeceğin modelinin çizilmesi, kumaşının dokunması, düğmelerin basılması, dikimi başka ülkelerde yapılmaktadır. Yeni sömürge ülkelere de esnek üretime uygun biçimde yasaların düzenlemesi şart koşulur. Her borç alma döneminde IMF dayatmalarıyla karşımıza çıkan da uluslararası sermaye için hazırlanmış sömürüye en uygun koşullarıdır.

Bu biçimiyle esnek üretimin ortaya çıkışı 1960’ların sonlarına doğru İtalya’da yaşanan işçi sınıfı mücadelesi dönemine rastlar. İtalyan sermayesi işçileri bölmek için üretimin birçok bölümünü taşeronlara devretmiş, fason üretime yönelmiş, işçi maliyetlerini düşürmüştü, böylece örgütlü emekle çatışmaya girmekten kurtulmuş; küçük ölçekli üretim birimleri oluşturmuş, bu üretimi uluslararası ölçekte bölmüştür. Küçük işletmelerde dağımık ve örgütsüz olarak çalışan işçilerin birlikte hareket etme olanağının önüne geçmeye çalışırken bir yandan mücadeleyi de uluslararası boyuta taşımışlardır. Aynı şekilde esnek üretim, kitlesel üretimden parçalanmış işçi gruplarına iktidarı hedefleyen komite tarzı örgütlenme zorunluluğunu da bir kez daha göstermektedir.

V. BÖLÜM

Gelişen Teknoloji Ve İşçinin Gerçek Düşmanları

Kapitalizmle birlikte manifaktürler fabrikalara dönüştü. İş, en küçük parçalara ayrılarak makineler geliştirildi ve üretim kütleli bir biçim aldı. Bant tipi üretimin başında bu kez işçi vardı. Basit el birliğinin becerikli zanaatçısının yerine iyi organize edilmiş ve beceriye gereksinimi olmayan fabrika işçisini yaratmak ve böylece işçiye olan bağımlılıktan kurtulmak, kapitalist için şarttı.

“... El zanaatları ile manifaktürde, işçi aleti kullanırdı. Oysa fabrikada şimdi makine işçiyi kullanmaktadır. Orada emek aracının hareketi işçiden geliyordu. Burada ise makinenin hareketlerini izlemek zorunda olan odur. Manifaktürde işçiler canlı mekanizmanın birer parçasıydı. Fabrikada onun yalnızca canlı bir eklentisi olan işçiden bağımsız cansız mekanizma vardır.” (Marx, Kapital -1-)

Kapitalist, üretim aletlerine sahip olarak tüm üretim sürecini, ürünü, işçiyi, makineleri, ürünün paylaşımını yönetir. İşçi için tamamen kendisinin dışında yürüyen bu sistemin içinde kalmak artık bir hapisane/işkencedir. Kapitalist için tek bir amaç vardır, o da yüksek kar elde etmek. Bu nedenle işi küçük parçalara böler, işçi otonomisine (kendi kendini yönetme) şans tanımaz, işi standartlaştırıp mekanikleştirerek seri üretimin hatasız sonlanmasını ister. Uzun vadede amaç, niteliksiz, hep aynı türden ve son derece sıkıcı olan yinelemeleri ses çıkarmadan, hatta bıkip usanmadan yapacak, işteki rutinleşmeyi kendi psikolojisi olarak benimseyecek bir insan ve işçi tipolojisi yaratmaktır.

“... Bizler makinenin kapitalist kullanımından doğan ayrılmaz çelişki ve uzlaşmaz karşıtlıkların makineden değil, ama aslında makinenin kapitalist biçimde kullanımından doğduğunu bilmekteyiz. Bu yüzden makine tek başına alındığında çalışma saatlerini kısalttığı halde, sermayenin hizmetine girdiği zaman

bunu uzatmak ve gene kendi başına çalışmayı hafiflettiği halde sermaye tarafından kullanıldığında işin yoğunluğunu artırmaktadır. Kendi başına o(makine), insanın doğa üzerindeki zaferi olduğu halde, sermayenin elinde insanları bu kuvvetlerin kölesi haline getirmektedir.” (Marx, Kapital -1-, sf.453)

“... Kapitalist üretim güzellik, ama işçi için sararıp solma üretir. Emeğin yerine makineleri geçirir, ama işçilerin bir bölümünü barbar bir çalışma içine atar ve öbür bölümünü de makine durumuna getirir. Us (akıl), ama işçi için budalalık, aptallık üretir.” (Marx, 1844 El Yazmaları)

Dolayısıyla işçi, üretim üzerinde hiçbir söz hakkına sahip olmayışıyla ürüne, piyasaya çıkan ürün üzerinde hiçbir hakka sahip olamayışıyla kendine yabancılaşır. Bu yabancılaşma diğer toplumsal sınıf ve katmanlara da yayılır. Yani kapitalizmde insan kendisine, insanlık değerlerine, insana açtır. Kapitalizm işçide güçsüzlük, öz yıkım, normsuzluk (bahaneçilik), kültürel parçalanma yaratır. İşyerinde tüm hayatı boyunca aynı anlamsız işi bıkip usanmadan yapmak zorunda olan işçi, sosyal yaşantısında da entelektüel uğraşlardan daha çok edilgen, tek yönlü uğraşlara yönelir. Televizyon izlemek, şans oyunları oynamak, futbol, kişisel kavgalar vb.

Makineleşmenin gelişmesiyle burjuvazi için artık daha az işçi, ama daha fonksiyonlu çalışma ihtiyacı doğmuş ve teknoloji, esnek çalışma/esnek üretimin kanallarını genişletmiştir. Burjuvazi kendi içinde teknik bir işi sürdürecektir, hataları telafi edecek ve birbirini denetleyebilecek işçi gruplarına ihtiyaç duyar. Araba fabrikalarında her parçayı üreten gruplar gibi. Çekirdek işçilerin böylece hem kol, hem de kafa emeği sonuna kadar sömürülürken, diğerleri daha da barbar bir üretim sürecine mahkum edilir. Araştırmalar, pasivitenin (edilgenlik) artmasıyla tüm aktivitede düşüş ve genel olarak sorun çözmeye yönelik becerilerde gerileme gösterirken, işin aktifliği arttıkça tersine çalışmadan ve yaşamdan alınan doyumun arttığını, uyuturucu tüketiminin ve hasta geçirilen günlerin azaldığını göstermektedir. Ancak bu aktif çalışmanın örneğin Japonya’da yılda 10 bin işçinin ölümüne neden olduğunu söylemiştik. Oysa

işçinin istediği, yaptığı sınırlı işte sınırsız(!) özgürlük değil, üretim ve dolayısıyla toplumsal paylaşım sürecinin gerçek sahibi olmaktır.

Teknolojik gelişme aynı zamanda kapitalist için sınırsız bir esneklik gereksinimini de zorunlu kılar. Teknolojik gelişmeyle birlikte işçi Vardiyalı Çalışma, Taşeron Çalışma, Çağrı Üzerine Çalışma, İşten Atma Özgürlüğü, İşçi Transferi ya da esnek çalışmanın diğer bütün biçimleriyle karşı karşıya kalır. Kapitalizmde teknolojik gelişmeyle kısalan zorunlu çalışma saatleri, emperyalist ülkelerde bile ya ücret düşüşlerini ya da işsizliği beraberinde getirmiştir. “*Sermaye, zorunlu emeğe harcanan süreyi kısaltır, ama sadece artı-emeğe harcanan süreyi arttırabilmek üzere azaltır.*” (Marx, Kapital-1-, Sf.653)

Tüm kapitalist ülkelerde işsizlik çok yüksek boyutlara ulaştı. Çalışanlar üzerindeki baskı da böylece katlanmış oldu. İşçiler işten atılmayla bir süre işsiz kalacakları değil, aileleriyle birlikte açlık ve ölüme mahkum olacakları kaygısıyla karşı karşıya kaldılar. Kapitalizmin işçi üzerindeki üretim süreciyle başlayan zor kullanımı, işsizlik tehdidiyle boyutlandı. Üretim teknoloji yoluyla parçalandı, sonra bütün dünyaya yayıldı. Sosyalizmin yapılanması için gerekli alt yapıyı hazırlayan kapitalizm, üretici güçler önünde yıkılması gereken bir engel haline geldi. Dünya çapında ve ülkelerimizde tanık olduğumuz ayaklanmalar, iç savaşlar bunun en belirgin göstergesidir. İşçi sınıfı nitelik gelişimiyle artık makineleri parçalamaya değil, kapitalizmi parçalamaya girişiyor. Burjuvazinin tüm bu aşırı iş yükü ya da karşısında gelişen işsizliğin sebebinin “teknolojik gelişme” olduğu yönündeki demagojilerinin işçinin gerçek yaşamında geçersizleştiğini görüyoruz. İşçilerin tüm dünyada attığı “Kapitalizm Öldürür, Kapitalizmi Öldürün” biçimindeki sloganlar, gelecek günlerde daha da yükselecektir

VI. BÖLÜM

Esnek Üretim / Çalışma ve Örgütlenme Sorunları

Kapitalizmle birlikte, basit elbirliğiyle manifaktürlerde çalışan zanaatkarlar, fabrikalarda proletarya ordusunu yaratmaya başladılar. Üretim bandının başında çalışan her işçi, aynı makinenin birer parçası, aynı yaşam biçiminin aynı çıkarların birer ortakları oldular. Kapitalist için daha fazla artı-değer, işçilere daha fazla çalışma ve daha az ücreti dayatıyordu. Ağır rekabet koşullarında kapitalist için bu “zor”, yaşamsal değerdedi. İşçi için ise insanca yaşayabileceği bir ücret ve sosyal gelişimi için ihtiyaç duyduğu fazla zaman, ölüm kalım mücadelesiydi. Bu uzlaşmaz çelişki kapitalizmle birlikte doğdu ve bugün iç savaşlar, çatışmalarla sürüyor. İşçi sınıfının iki yüzyıllık savaşı, sayısız grevler, çatışmalar, iktidar mücadeleleri ve örgütlenme modelleri, ona ağır bedeller ödedi, ama karşılığında azımsanmayacak bir birikim kazandırdı. Burjuvazi de aynı şekilde saldırılar, katliamlar, savaş, yok etme, yıldırma vb. yöntemlerle kimi zaman geri adım atmak zorunda kaldı, kimi zaman saldırılarını yoğunlaştırıp daha fazla taviz koparmaya çalıştı.

Sınıflar mücadelesi, burjuvaziye de işçi sınıfına da pek çok deneyim kazandırdı. İşçi sınıfı, iş hukukunu kazanırken, burjuvazi de bu kazanımları nasıl dağıtıp, lehine çevirebileceğini öğrendi. Kapitalizm, varolduğu sürece de her iki sınıf açısından bu amansız savaşın dinmesi beklenemez.

Burjuvazinin tüm bu deneyimlerinin sonucu 70’li yıllarla birlikte esnek üretim/çalışma işçi sınıfına dayatıldı. Tıpkı teknoloji gibi, esnek üretim modelleri de üretimin nitelik gelişiminin bir sonucu olsa da, kapitalizmin elinde birer saldırı aracına dönüştüler.

Burjuvazinin esnek üretim/çalışma modelleriyle sınıfsal çıkarları açısından ulaşmayı tasarladığı başlıca hedefler şöyle sıralanabilir:

— İşçilerin fiziki ve moral gücünü parçalamak, kitlesel bir

aradalıktan doğan üstünlüklerine son vermek.

— İşçilerin örgütlülüklerini dağıtmak, işçiyi eve ya da küçük bir grubun içine hapsederek sınıftan koparmak, öncülerin işçilerle buluşmasını zorlaştırmak.

— Sınıfın içerisinde farklı çıkar katmanları oluşturarak (çerkez işçi, taşeron işçi, sözleşmeli işçi vb.) güçleri bölmek ve sınıf içi çatışmalar yaratarak hedefi şaşırtmak.

Burjuvazi tüm bu saldırıları hayata geçirebilmek içinse aşağıdaki araçları kullanıyor:

— İş içinde birbirini denetleyen işçi grupları oluşturmak suretiyle çıkar çatışmaları yaratıyor. Örneğin performans ya da parça başı ücretlendirme yoluyla işçileri birbirine rakip hale getiriyor. İşçi, ancak diğer grubun üyelerinden fazla çalışırsa yaşayabileceği bir ücret kazanabilir hale geliyor. Böylece en yakındaki sınıf yoldaşını düşman olarak görmeye zorlanıyor. Kapitalist zor, bu ve benzeri pek çok yöntemle daha fabrikalarda/atölyede başlıyor.

— Sarı sendikalar, reformist ve oportünist hareketler yoluyla işçilerin pasif, uzlaşmacı, sınırları belirlenmiş, yasal kurumlar içinde yer almalarını sağlayarak yakın tehlikeden kurtulmaya çalışıyor.

— İşçilerin örgütlerine, önderlerine saldırıyor; onları sınıftan uzaklaştırmanın her yolunu deniyor. Hapsetme, katletme, marjinalleştirip uzaklaştırma...

— Devletin kolluk güçlerine, sivil faşistlere yüksek maddi kaynaklar ve geniş yetki alanı sağlıyor. Saldırıları ve katliamlarla her türlü hareket bastırılmaya çalışıyor.

— Eğitim ve basın yoluyla çürümeyi, yozlaşmayı ve yabancılaşmayı derinleştirerek, işçilerin kendi kültürlerini ve yüksek insani değerlerini oluşturmalarına engel oluyor.

Tüm bu saldırılar karşısında işçi sınıfı da iki yüz yıl öncesine oranla daha birikimli olduğunu eylemlerinin nitelik yükselişleriyle gösteriyor. Tüm bu saldırılar karşısında işçi ve emekçilerin sahip oldukları birikim, tüm dünyada ve ülkelerimizde iktidar mücadeleleriyle iktidar mücadelelerini daha da sertleştirecektir. Son olarak, esnek çalışma ve esnek üretim sal-

dırılarına karşı işçilerin yapmaları gerekenleri sıralayalım.

— İşçiler tüm mücadelelerini iktidara yönlendirmeliler. Kapitalizmin her saldırısına karşı varolan mevzileri savunma mantığıyla hareket edenlerin ne kadar geriye düştüklerine tanık olduk. Kapitalist mülkiyet ilişkileri sürdüğü müddetçe hiçbir kazanım kalıcı olmayacaktır. “İktidar Dışında Her Şey Hiçbir Şeydir!”. Sınıfın enerjisini sistemi onarmak, sorunları çözmeye çalışmak ya da uzlaşma noktası aramak için harcamak, daha büyük katliamlar için kapitalizme zaman kazandırmaktan başka bir işe yaramaz.

— İşçilerin, toplumun tüm kesimlerinin mücadelelerini birleştirecek birikim ve öngörülerıyla onu iktidara taşıyacak proletaryanın devrimci sınıf partisini, işçi sınıfı partisini tanımaları ve etrafında birleşmeleri ancak zaferi olanaklı kılar. Tarih, örgütsüzlüğü nedeniyle katliamlarla bastırılmış pek çok ayaklanma örneği ile doludur.

— Kapitalizme karşı mücadele, işçileri oyalamaya, dolayısıyla sistemi kurtarmaya kilitlenmiş tüm yasalıcı, reformist, oportünist, sendikalist, ekonomist anlayışlara karşı mücadeleyle birlikte yürür. İşçiler için reformizmin teşhir ve tecridi yaşam-saldır.

— İşçiler önderlerine sahip çıkmadıkça kurtuluş yüzü göremezler. Tüm devrimlerin ilk adımı olan devrimci tutsakların özgürleştirilmesi, işçilerin iktidara giden yollarını açmaları anlamına gelir.

— İşyerlerinde her türlü ayrımcılığa karşı mücadele verilmesi, toplumun tüm diğer sınıf ve katmanlarının sorunlarına sahip çıkılmasıdır.

— İşçilerin öz denetim, mücadele ve iktidar organları komiteler, her mahallede her işyerinde zaman kaybetmeksizin örgütlenmelidir. Üretim ölçeğini küçültüp parçalara ayırarak ve birbirinden uzaklaştırarak örgütlenmenin önüne geçmeye çalışan burjuvaziye karşı en etkili silahlarımız, yasalarla sınırlandırılmamış, yaratıcı eylemleri hemen harekete geçirebilen, proletaryanın devrimci sınıf partisi önderliğindeki komite ve konseylerimiz olacaktır. Mücadele, ayaklanma ve iktidar or-

ganları komiteler, her koşulda ve her yerde örgütlenme esnekliğine sahiptirler. Komiteler işçi ve emekçilerin varolan örgütlenmelerini de devrimin hizmetine sokacaklardır.

Tüm dünyada ve ülkelerimizde emekçilerin daha yaratıcı, işçi sınıfının kendi yasalarından başka yasa tanımayan, daha sert ve kitlesel eylemlerine tanık olacağız. İşçi sınıfı ve emekçiler burjuvazinin korkularını boşa çıkartmayacaktır.

Y.E. Mücadele Birliği

Sayı: 8-9-10-11-12-13

EK: HUKUK ESNEK ÇALIŞMAYA NASIL UYARLANIYOR?

-I-

Sınıflı toplumlarda hukuk, egemen sınıfın hizmetinde olan üst yapı kurumlarından biridir. Tıpkı din, dil, felsefe vs.'de olduğu gibi, hukuk da egemen sınıfın çıkarları doğrultusunda şekillenir. Kapitalist sınıfın açmazlarından biri olan “daha fazla kar” elde etmek için başvurulan yöntemlerden biri olarak esnek çalışma karşımıza çıkar. Aslında iş hukuku, işçi sınıfının yüz elli yıllık kazanımıdır. Burjuvazinin amacı da bu kazanımları devlet aygıtını kullanarak yeniden gasp etmektir. Dolayısıyla kazanım ve bedel ne kadar büyük olursa olsun, işçi sınıfı için sistemde, her an kaybedilmesi mümkündür.

Esnek üretim-esnek çalışma, kapitalistin yüksek kar amacıyla işçi karşısında sınırsız hareket serbestisini amaçlar. Bunun yanı sıra esnek üretim, aynı zamanda kapitalist rekabetin bir sonucu olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, kapitalistin işçiyi istediği yer ve zamanda, istediği kadar ve istediği şekilde çalıştırmasını ve istediği zaman işten çıkarmasını hedefler. Her zaman, her yerde ve her koşulda olduğu gibi burada da burjuvazi bunları yaparken, burjuva hukuk, bu durumun “yasal” zeminin oluşturmaktadır. Uluslararası hukukta, devletler üzerinde çok uluslu tekellerin lehine anlaşmalar imzalamaları ve iç hukuklarını buna göre düzenlemeleri için çeşitli yaptırımlar uygulanmaktadır.

Esnek üretim, daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, farklı biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Burjuva hukuk da burjuvazi için hareket serbestisini arttıracak şekilde yeniden düzenlenir. Aşağıda esnek üretim-çalışma ile burjuva hukuk arasındaki ilişkiyi inceleyeceğiz.

Sayısal Esneklik: İş Kanunu'na göre patron ekonomik, teknolojik, yapısal ve benzeri işletme, işyeri ve işin gerekleri sonucu işyerinden toplu işçi çıkarabilir. Bu düzenleme ile patrona sınırsız bir işten çıkarma yetkisi tanınmıştır. Madde hükmünde “işyeri ve işin gerekleri” denmektedir ki bu durum her türlü işten çıkarma bahanesini içerebilir. (4857 sayılı İş Kanunu 29. Madde)

Yine İş Kanunu'nda sayısal esnekliği koruma altına alan düzenlemelerden bir diğeri de “deneme süreli sözleşme”dir. Buna göre kapitalist işçiyi, iki ay süre ile deneme amacı ile çalıştırıp, daha sonra “işini beğenmedim” gerekçesi ile kapı dışarı edebilir. Bu düzenlemede ilginç olan bir diğer yön ise, kapitalistin, deneme süreli sözleşmeyi en fazla 2 ay için yapabileceği öngörülmüşken bu süreyi sendika bürokratları toplu iş sözleşmeleri ile 4 aya kadar uzatabilmektedirler.

Esnek üretimin biçimlerinden bir diğeri de ücret esnekliğidir. Buna ilişkin olarak karşımıza daha çok fiziksel farklılıklar gerekçesi ile kadın ve çocuklara düşük ücret ödenmesi, kapitalistin ücret öderken “matematiksel bir eşitliğe” uymak zorunda olmayışı çıkıyor; yani işin niteliğine göre farklı ücret ödeyebileceği, çeşitli bahanelerle ücretlerde kesinti yapabileceği vs. söylenebiliyor. Bu durumlar çoğunlukla pratikte karşımıza çıkmaktadır ve burjuva hukuk “hukukun temel mantığı” ile tüm bunların zeminini hazırlamaktadır.

Fonksiyonel Esneklik ise daha çok işçi transferi veya işçinin işyerinde çalıştığı bölümün değiştirilmesi şeklinde karşımıza çıkar. İşçi transferi iş hukukunda “geçici iş ilişkisi” olarak tanımlanmıştır. Buna göre işçi bir başka patronun hizmetine geçici olarak verilebilir. Diğer bir durum ise işçinin çalıştığı işyerindeki bölümü değiştirip işyerinde başka bir bölüme aktarılmasıdır. Her ne kadar bu iki durumda da “işçinin onayı

gerekir” dense de, pratikte onay vermeyen işçi, işten çıkarılma durumu ile karşı karşıya kalmaktadır.

İş Kanunu’nun 13. maddesinde kısmi süreli iş sözleşmesi, 14. maddesinde ise çağrı üzerine çalışma düzenlenmiştir. Bunlar ise, çalışma süresi esnekliğinin hukukta düzenlenmiş biçimleridir. Kısmi süreli iş sözleşmesinin tanımı 13. maddede şu şekilde yapılmıştır: “*İşçinin normal haftalık çalışma süresinin tam süreli iş sözleşmesiyle çalışan emsal işçiye göre önemli ölçüde daha az belirlenmesi durumunda sözleşme, kısmi süreli iş sözleşmesidir.*” 14. maddede ise çağrı üzerine çalışmanın tanımı yapılmıştır. Buna göre: “*Yazılı sözleşme ile işçinin yapmayı üstlendiği işle ilgili olarak kendisine ihtiyaç duyulması halinde iş görme ediminin yerine getirileceğinin kararlaştırıldığı iş ilişkisi, çağrı üzerine çalışmaya dayalı kısmi süreli bir iş sözleşmesidir.*” Bu şekildeki çalışmalarda ise, ücretler farklı biçimlerde düzenlenmiş olup, işçinin çalıştığı süre göz önüne alınarak ücretlendirme yapılmaktadır. Kapitalist, işçiyi acil ve yoğun işler olduğu zaman çağırmakta ve dolayısıyla işçiye asıl olarak ödemesi gerektiği ücretin büyük bir bölümü kendisine kalmaktadır.

Burjuva hukuk bu düzenlemelerle sermayenin karını maksimize edebilmek adına işçinin yaşam koşullarını hiçe sayarak kapitalist krizin tüm olumsuzluklarını işçinin sırtına yüklemektedir.

-II-

Daha önceki yazımızda hukukun esnek çalışmaya nasıl uyarlandığı konusunu, gerek mevcut iş yasasından, gerekse pratikte ortaya çıkan örneklerle anlatmıştık. Asıl olarak iş hukukunun, işçi sınıfının 200 yıllık mücadelesinin sonucu olduğunu, burjuvaziyle işçi sınıfı arasında güç dengelerine göre şekillendiğini incelemiştik. Yine ayrıca hukukun, esnek üretimin yasal zeminini nasıl oluşturduğuna değinmiş, sayısal ve fonksiyonel esnekliği açıklamıştık. Bugünkü yazımızda ise, yine hukukun, sınıflı toplumlarda egemen sınıfın hizmetinde olan bir üst yapı

kurumu olduğu gerçeğinden hareketle, uzaklaştırma stratejileri (taşeronlaştırma, fason çalışma, işi parçalara bölme vs.) konusunu ele alacağız.

Taşeronlaştırma: Taşeronlaştırma, mevcut yasada alt işveren (taşeron), asıl işveren (sermayedar) ilişkisi olarak düzenlenmiş olup, iş yasasının 2. maddesinde şu şekilde tanımlanmıştır;

“Bir işverenden, işyerinde yürüttüğü mal veya hizmet üretimine ilişkin yardımcı işlerinde veya asıl işin bir bölümünde işletmenin ve işin gereği ile teknolojik nedenlerle uzmanlık gerektiren işlerde iş alan ve bu iş için görevlendirdiği işçilerini sadece bu işyerinde aldığı işte çalıştıran diğer işveren ile iş aldığı işveren arasında kurulan ilişkiye, asıl işveren-alt işveren ilişkisi denir. Bu ilişkide asıl işveren, alt işverenin işçilerine karşı o işyeri ile ilgili olarak bu kanundan, iş sözleşmesinden veya alt işverenin taraf olduğu toplu iş sözleşmesinden doğan yükümlülüklerinden alt işveren ile birlikte sorumludur.” (4857 Sayılı İş Kanunu, Md.2)

Yukarıdaki tanımdan da anlaşılacağı gibi alt işveren, asıl işe yardımcı işlerde veya asıl işin bir bölümünde iş olabilir. Taşeron firma kendi bünyesindeki işçilere, orada gerçekleştirilen asıl işi yaptırılmaz. Zaten taşeronluk da yan işlerin desteklenmesi amacıyla doğmuş ve gelişmiştir. Bu tanıma göre alt işveren sadece örneğin bir lastik fabrikasında yemek yapma işini üstüne alabilir veya bir hastanede temizlik işini üstlenebilir. Yani yapılan işi destekleyici ve kısmen o işyerinde çalışan işçilerin doğrudan işin kendisi ile ilgili olmayan ihtiyaçlarını karşılamak için çalışır. Ancak taşeronlaşma, gerek kanundan kaynaklanan eksiklikler ve gerekse burjuvaların daha fazla kar hırsı nedeni ile, taşeron firmaların işin tamamını üstlenmesi, asıl işi taşeron firma işçilerinin yapması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Yukarıdaki hastane örneğine dönecek olursak taşeron firma, sözleşme ile hemşire çalıştırmaktadır. Birçok hastane bugün bu şekilde çalışmakta, hemşireler taşeron firma ile temizlik personeli olarak sözleşme yapmakta, ancak hemşire ola-

